

*De kruisbestuiving tussen de musicus en de monnik openbaart de dieptedimensie van grote kunst en lokt de monnik op paden van intense ervaringen. **Thomas Quartier osb** begeeft zich in deze aflevering in de wereld van de grande dame van de klassieke piano, de Argentijnse Martha Argerich. Zoals zovele musici is Argerich een uitgesproken karakter. De pianiste kent gekkigheden, maar eenmaal op de bühne maken die bizarre kantjes de uitvoering juist tot één grote, onvergetelijke performance. Geldt dat ook voor de vierkante karakters in het klooster? Hoort de ietwat gekke creativiteit bij het extravagante leven van een monnik?*

Het gevecht met de ascese

Het lenteoffer van Martha Argerich

De oudere dame begint, samen met haar duopartner, piano te spelen. Het hek is van de dam. De Steinway transformeert zich onder haar vingers tot een snelle beek, een brede rivier en ten slotte tot een heuse vulkaan. Ze speelt Mozart – filigraanwerk, speels, bijna kinderlijk. De dynamiek is echter eerder ingetogen. Daarna komt Claude Debussy, impressionisme met chromatische toonladders en afgepaste ritmes die laten vermoeden dat de pianiste haar instrument beschouwt als de vaste rots die zelfs een aardbeving doorstaat. En dan Igor Stravinsky, een bewerking van zijn beroemde lenteoffer – *Le Sacre du Printemps* – voor twee piano's. Een ongelooflijk complex ritme, een cascade van wisselende volumes en een uitbarsting van emotie – kortom, orgastische sacraliteit. De concertgangers raken buiten adem, net als de pianiste. Wat een genade dit te mogen meemaken, denk ik.

Iedereen vergeet de onaangename spanning die zich, zoals zo vaak bij de optredens van MARTHA ARGERICH, vlak vóór het concert had opgebouwd. Zou ze echt komen? Of zou haar onzekerheid, haar wispelturigheid, haar zwakke gezondheid en haar teergevoeligheid op het laatste moment weer een streek door de rekening betekenen, met als gevolg dat er geen noot gespeeld zou worden? Dat is in de lange carrière van ARGERICH vaak genoeg gebeurd. Soms zat ze al in de garderobe maar kon ze het niet opbrengen het podium te betreden: plankenkoorts. Of ze vond dat de omstandigheden niet pasten bij haar muzikale beleving.

Martha Argerich. © foto: Adriano Heitman.

De in 1941 in Buenos Aires geboren diva worstelde haar hele leven met de waarde van de gehoorzaamheid. Ze jaagde de ‘utopie van een autonoom leven’ na, beweert Olivier Bellamy die haar in zijn biografie ‘de leeuw achter de piano’ noemt. De prijs die ze voor haar leeuwengevecht om zelfstandigheid betaalde, was dat ze er niet meer in slaagde om een goede balans in haar leven te bewaren. Enkel op het podium verwerft ze nog wat evenwicht, zij het een fragiele harmonie. Dan kan het lenteoffer worden gebracht. Haar dochter getuigt over haar: “In haar poging om kunst, piano en kinderen met elkaar te verbinden is ze grandioos mislukt.” Ze zegt dit vol sympathie en liefde, wel wetend dat de ‘leeuw’ het gevecht ’s avonds voor duizenden mensen wint – keer op keer.

Ik ben stiekem jaloers op haar. Zij kan ‘het offer brengen’, vol emotie en bruisende energie. Vormt dat niet een schrijnend contrast met mijn monniksleven waarin ik evengoed een offer breng, niet door tegen de plicht tot gehoorzaamheid en het behoud van de goede balans te vechten, maar juist door een houding te vinden die het offer mogelijk maakt? Maar eigenlijk voel ik ook medelijden, neen, compassie en diepe solidariteit met deze kwetsbare vrouw. Immers, het gevecht dat zij deze avond wint, is ook het mijne. We brengen het offer samen – op het einde van de avond. Gehoorzaamheid en balans zijn voor ARGERICH als het rode doek op de stier. Voor de monnik zijn deze houdingen de lat die hij moet overschrijden, iedere keer opnieuw, en vaak ligt die lat net iets te hoog.

De gehoorzaamheid van de monnik geldt als een contrapunt in een samenleving die in de ban lijkt te zijn van oppervlakkige wisselingen. Dat vergt een heus gevecht vanwege de monnik. Als de pianiste op haar beurt voor hem

een contrapunt van dat contrapunt belichaamt, dan kan dat juist een diepe verwantschap tot stand brengen. Er is een gevecht als verbindende factor, en een gedeeld offer, al is de intentie wel heel verschillend. Monnik en pianiste beoefenen beiden hun eigen gevecht, maar in de ascese die het gevecht eist, zijn ze één.

Ik herinner me een prachtig citaat over ascese van de Duitse benedictines Corona Bamberg: “De mens is begrensd en tegelijk op het oneindige gericht. Hoe gaat hij met die dubbelheid om? Door te vechten. Grenzen roepen in hem het ja én het neen op.” Je weet van tevoren niet wat het antwoord zal zijn, maar zonder gevecht ben je in ieder geval de grens uit de weg gegaan. Daarom bleef ARGERICH vechten, en de monnik doet dat ook, al is in zijn geval de verleiding groot om gehoorzaamheid en behoud van de juiste balans maar gewoon zonder moeite op de koop toe te nemen. De verleiding voor ARGERICH bestaat er dan weer in dat ze het gevecht staakt en te losbandig wordt.

De kleine Martha zocht al vroeg het strijdperk op. Toen haar moeder haar wilde voorstellen aan een beroemde pianoleraar door haar een stukje te laten spelen, weigerde ze dat en verstopte ze zich. Later onderwierp ze zich aan haar leraar Friedrich Gulda. Ze leerde van hem wat ascese is: oefenen, maar dan wel naar haar eigen regels. ARGERICH werkt nog steeds 's nachts. Ze houdt repetities op het laatste moment en speelt een partituur vóór een concert nooit vaker dan drie keer.

Wat een verschil met de monastieke werkwijze! De monnik put zich uit in eindeloze herhalingen bij het reciteren van de psalmen. Toch veronderstellen beide oefeningen – die van de pianiste en die van de monnik – een vorm van ascese. Het gaat immers telkens om de bewustwording van de grens. Of je nu gehoorzaamt of niet, in balans bent of juist een notoir zwerversleven leidt, je verhoudt je steeds tot de grens, en daar gaat het in de ascese om.

Het ‘ja én neen’ van de pianosfinx en de monnik vormen samen een krachtig akkoord. Op de avond van de uitvoering van het lenteoffer lijkt dat dubbelakkoord zowaar mijn hele lijf te doorzinderen. Zullen we dat dan maar de spiritualiteit van de artistieke ervaring noemen?

De magie van het moment verbindt ook de hoekige karakters. Of is het de ascese die daarvoor verantwoordelijk is?

Het is eigenlijk best grappig om een bohémienne als MARTHA ARGERICH een asceet te noemen. En toch... Haar artistieke vlucht voor macht en conventie kan juist een belangrijke bijdrage leveren tot het herontdekken van de ascese. Tijdens haar adembenemende performance blijf ik dan ook op het puntje van mijn stoel zitten. Ben ik klaar voor een nieuwe impuls die mijn spirituele levensprogramma ten goede kan komen? Ik weet het even niet. Of liever: het lenteoffer maakt alle woorden overbodig. De grenzen van het leven overschrijd je niet met woorden, maar alleen door kunst – absolute, soevereine kunst.

Martha Argerich, eigenzinnige muzikante in haar jonge jaren. © foto: Werner Neumeister / Deutsche Grammophon.

Natuurlijk beseft ARGERICH maar al te goed dat ze ook een kader nodig heeft. De creatieve grande dame improviseert nooit, en ze plant geen samenspel met anderen, tenzij rond de partituren van grote meesters. “Ik spreek liever niet over muziek”, geeft ze toe. “Zelfs niet tegen diegene met wie ik samenspel. Zou ik dat wel doen, dan riskeer ik het project vast te leggen. En wat als er dan iets heel anders uit voortkomt?” Het is een uitspraak die mij wat doet huiveren. Wil die pittige tante kost wat kost haar eigen artistieke wil doordrukken? Toch niet, want ze onderwerpt zich wel degelijk aan de kaders, aan de partituur. Ze analyseert de muziek niet, maar vindt haar houvast in het proces van het zich ontvouwende pianospel, hoe explosief dat dan ook moge worden.

Voor de monnik geldt eigenlijk het omgekeerde, bedenk ik na afloop van het concert. Hij zingt altijd zonder dat iemand eraan hoeft te twijfelen of hij wel zal present zijn, daar in het koor van zijn klooster. De explosiviteit van zijn ascese bestaat vooral in de regelmaat, de lange adem, en niet in de orgastische uitbarsting.

Eenmaal thuisgekomen, overvalt mij dan toch weer dat gevoel van compassie. Die emotie is eigenlijk een uitstekende basis voor samenspel, en wie weet... voor gezamenlijk gebed. Waarom zouden we het gevecht met de ascese niet delen?

Met een gekke vraag op mijn lippen val ik in slaap: ‘Zou MARTHA ARGERICH er wel iets voor voelen om het gevecht in de koorbanken aan te gaan?’ In mijn droom speelt zich weer af wat zich onmiddellijk na het concert aan aller ogen voltrok: de pianiste buigt diep en groet de concertbezoekers met bescheiden ingetogenheid. Alvast een goed begin. Nu nog een plekje reserveren voor een gezamenlijk lenteoffer in de kapel...